

Varje skomakare har sin egen läst

BERÄTTELSEN OM PENTTI PALMROTH OCH PARTOLA SKOFABRIK

Gruppen bakom framgångssagan.

Pentti Palmroth med sina söner
Pertti och Juhani på 1950-talet.

NEXTGENERATIONSHOES
BY TERHO PALMROTH

Från herrgårdsson till skomakare

Pentti Johannes, äldste sonen till ägarna av Partola Herrgård, **Hilma** och **Hannes Palmroth**, har sagt att det var tänkt att han egentligen skulle bli diplomat, men att ödet ledde honom till skoindustrin. Efter gymnasieskola och handelshögskola stannade han kvar i Tyskland, främst för att lära sig språket, och han erbjöds arbete som sekreterare vid konsulatet, en tjänst han skulle få börja ett år senare. Han antog erbjudandet och arbetade under tiden i en tysk skofabrik, medan han väntade på att få påbörja sekreterartjänsten, men meddelade sedan att han ämnade fortsätta sin karriär inom skomakaryrket. Efter att ha tagit det här beslutet arbetade han på en skofabrik i Tammerfors, på alla deras olika avdelningar, och sedan på skofabriker runt om i USA. I Amerika fullföljde han även en 18-månaders kurs i ekonomi. Efter det återvände Pentti Palmroth till Finland och arbetade under tre år som biträdande teknisk chef på Aaltonens skofabrik och sedan under ett år som teknisk direktör på Hyppönens skofabrik.

Partolan Kenkätehdas skofabrik

Slutförandet av den andra murade delen av fabriken firades i slutet av 1930-talet. Den gamla trävillan kan fortfarande ses i bakgrunden. Direktör Pentti Palmroth stående, som den åttonde personen från höger.
Foto: Kaarlo Luoto

Planer på en egen fabrik

1928 började skotillverkningen i trävillan på Partola Herrgård av Partolan Kenkätehdas AB, grundat av den 27-årige verkställande direktö-

ren. Pentti Palmroth ansåg att läget för fabriken var perfekt, eftersom det var nära till staden samtidigt som Pirkkala kommun, där fabriken var belägen, behövde arbetstillfällen eftersom jordbruket inte längre kunde försörja hela befolkningen. Han tyckte att det var viktigt att folk inte skulle behöva flytta från sin hembygd. De lantliga omgivningarna erbjöd fabriken en lugn och jordnära arbetskraft. Skofabriken var definitivt välkommen i kommunen, då Pyhäjärvi Sågverk fram till dess hade varit den enda betydande arbetsgivaren. Den Statliga Flygplansfabriken började erbjuda jobb till lokalbefolkningen först från och med 1936.

Skofabriken utvidgades ett steg i taget. Först utvidgades villan med en tillbyggnad i trä, men på 1930-talet byttes träkonstruktionerna ut mot en tillbyggnad i rött tegel. En ytterligare T-vinge i fyra våningar byggdes i tvärriktningen och en tredje våning lades till den tidigare delen så sent som på 1950-talet. Den första kafeterian var belägen i torkstugan vid ena änden av fabriken och flyttades sedan till bottenvåningen i tegelbyggnaden. Senare drevs den i Tisle ABs lokaler, som byggdes bakom skofabriken. Denna kemikaliefabrik grundades 1944.

Utbildning och de anställda

Under de första åren hade fabriken 10-20 anställda. Under de första åren kom de skickliga arbetarna huvudsakligen från Tammerfors, men redan från början var målet att ersätta de professionella arbetarna med anställda som hade arbetat och utbildat sig under arbetet på familjefabriken. Den verkställande direktören var av den uppfattningen att alla som ville få en ledande roll på fabriken inte kunde välja och vraka bland arbetsuppgifterna. Alla skulle läras upp personligen genom att utföra arbetet. Många arbetare började som lärlingar. De fick provuppgifter på några olika avdelningar på fabriken, inklusive design, tillskärning, sömnad, sträckning, sulning, slutbehandling och packning. När nykomlingarna visade en talang för en viss uppgift kunde de påbörja sin utbildning. De lärde sig yrket allteftersom och lärlingarna kunde då ta på sig mer ansvar och bland dem fick fabriken senare fram sina mestare för de olika avdelningarna. Målet var att varje arbetare skulle känna att de var värderade i och för sitt arbete.

Dessutom började den verkställande direktörens syster **Kirsti** arbeta på fabriken, efter avslutad grundskola. Först var hon på kontoret och arbetade med löner och tog emot beställningar. Hon kommer ihåg hur trångt och enkelt allt var i trävillan när direktören, kontorschefen **Ilmari Lehmus** och hon själv, allihop arbetade tillsammans i det lilla rummet. Den verkställande direktörens skrivbord hade byggts av trälårar, men Lehmus hade däremot ett riktigt skrivbord som hade lånats in. Som lärling fick hon lära känna verksamheten på var och en av avdelningarna och hon fick inte hoppa över några uppgifter. Hon började intressera sig för att designa modeller och studerade yrket hemma på kvällarna med hjälp av mästarna. Fabriken hade två mästare vid den tiden och de hade två lärlingar. Vid den tiden var det inga kvinnor som var involverade i skodesignen. Hon lämnade sina studier vid handelsskolan och hennes intresse för branschen tog henne till Tyskland för att studera skotillverkning. Efter ett år återvände hon till Partola som designer på modellavdelningen. Kirsti gifte sig 1940 och flyttade sedan som Fru Karhumäki till Kuorevesi och ägnade sig därefter inte längre åt skotillverkning. Hon kommer fortfarande ihåg den otroliga lagandan på fabriken och säger: "Vi pratade alltid om skor och om hur vi skulle sälja dem, även på kvällarna när jag besökte min bror."

Kaarlo Luoto började som lärling på fabriken år 1936, när han var 14 år, och arbetade på sträckningsavdelningen. Avdelningens uppgift var att forma skon på skoblocket efter arbetsmomenten tillskärning och sömnad. När fabriken fick en ny skosträckningsmaskin sa direktören: "Om du kan få maskinen att fungera så är jobbet ditt." Maskinen startade och det var så Kaarlo blev sträckare. År 1946 var han dock tvungen att byta jobb när det unga paret inte kunde hitta en lägenhet i Pirkkala. Efter tre år skrev den verkställande direktören en skriftlig förfrågan och lyckades få Kaarlo Luoto att återvända till Partola som förman för sträckningsavdelningen, eftersom det då fanns en lägenhet tillgänglig för dem. Han stannade dock endast i tjänst i ett år, varefter en tvist ledde till att han slutade.

Men han är fortfarande av den åsikten att direktören var rättvis. Direktören gav t.ex. honom och några andra, som lämnade arbetet för att slåss i kriget, 500 mark extra fickpengar. Oavsett tvisterna så visade Palmroth aldrig på något sätt sitt missnöje och deras förhållande förblev fortsättningsvis bra. En annan anställd, **Siiri Lindell**, säger att hon kom till fabriken vid 15 års ålder, 1937. Hon arbetade först på sömnadsavdelningen i några år och sedan, från början av 1940-talet, på sträckningsavdelningen. Under kriget tillverkade fabriken stövlar och patronpåsar till militären. Siiri Lindell stannade i Partola fram till 1961. Hon har positiva minnen av sin arbetsgivare: "Honorärrådgivaren var alltid vänlig och rättvis".

I november 1936 började den 15-åriga **Elli Toiva** från Pirkkalas Kranaatinmäki arbeta på sömnadsavdelningen. Att gå till och från arbetet var besvärligt ibland. Bussarna var fulla och deras tidtabeller passade inte hennes arbetsschema. Hon kommer ihåg sin första lön, 104 mark, och att hon då tyckte att det var en "väldigt stor summa pengar". Inom kort köpte hon en cykel på avbetalning från Voi och cyklade gärna till arbetet ända sent in på hösten. Elli Toiva minns från krigstiden att alla hade en vit tygväska fylld med kol, som användes istället för gas under kriget. Under en vecka provade alla att arbeta endast nattetid, men det var för ansträngande och de fortsatte inte med det.

Elli Toiva kunde senare flytta från kontorsarbete till uppgifter vid maskinerna och efter att ha

Partolan Kenkätehdas skofabrik

Sömnadsavdelningen under ledning av den kvinnliga arbetsledaren **Laura Nurmi**. Foto: Pertti Palmroth

studerat de mer krävande arbetsmomenten blev hon dekorationsömmerska. Hon blev kvar i Partola till slutet av januari 1984. När hon talar om direktören säger hon att han var trevlig och en bra man, som hade för vana att ibland ge gåvor. En gång fick hon även 500 mark som hon länge sparade mellan sidorna i en bok. Elli Toiva tyckte att det alltid fanns en bra laganda på fabriken.

Det dagliga arbetet på fabriken

I början var arbetsdagen på vardagar från kl. 07:00 till 16:00 och på lördagar från kl. 07:00 till 14:00, med en timmes lunch. Senare kom arbetsdagens längd att varieras och lunchtiden förkortades till bara 30 minuter. Skotillverkningen gjordes nästan uteslutande på ackord, det var endast slutbehandling och förpackning som betalades per timme. Som mest var det nästan 200 anställda som arbetade i Partola-fabriken.

Först var det ibland fria lördagar på sommaren, men det blev officiellt en ledig dag i slutet på 1960-talet. Under sommarsemestern stannade hela fabriken samtidigt. Ibland hände det emellertid att en viss sommarsko blev så populär att semestern sköts upp, så att beställningarna kun-

de fullgöras och så att det skulle finnas tillräckligt många par att sälja.

Direktören lärde medarbetarna att vara punktliga. "Han var exakt som en klocka", säger **Pirkko Mattila**, en springflicka som började arbeta på fabriakens kontor 1954, när hon var 14 år gammal. Med tiden började hon sköta växeln, befordrades sedan till nationell fakturering och arbetade sedan med lönehantering under perioden 1972–1980. Hon känner tacksamhet när hon tänker på sin före detta arbetsgivare som anförtrodde en flicka med endast en grundskoleutbildning med så pass krävande arbetsuppgifter och fortsätter: "Direktören kom vanligtvis till fabriken klockan 8 och gjorde sedan regelbundna ronder på fabriksområdet. Arbetarna visste när direktören kom. När klockan ringde för lunch kom hissen upp och direktören åkte till Partolanniemi. Förutom vid några speciella tillfällen återvände han vanligtvis klockan 13 och gick då återigen sina ronder. Efter arbetet ville han varje dag få en rapportbok på sitt skrivbord för att kunna undersöka fabriakens produktionssiffror för varje avdelning. I början av 1960-talet var produktionshastigheten ungefär 500–600 par per dag."

Artighet var mycket viktigt för honom. Han ansåg att telefonväxeln var porten till fabriken, så han lärde sin växeltelefonist hur hon skulle utföra sina uppgifter. Hennes tal skulle vara tydligt och förståeligt, hennes presentation artig och energisk, och hennes röst skulle låta glad. Kaarlo Luoto minns även direktörens råd om att aldrig säga emot en kund, inte i någon situation: "Det var inte tillåtet att visa sig sur, oavsett hur fel kunden hade." **Marjatta Salomaa** säger att hennes bror Pentti aldrig kritiserade en anställd framför de andra. Han diskuterade alltid situationen med förmannen och hanterade problem på ett diskret sätt.

Den verkställande direktören var även uppmärksam på arbetstagarnas välbefinnande på arbetsplatsen. Fabrikshallarna var ljusa och Pirkko Mattila kommer ihåg det, under hennes tid, köptes in gardiner till fönstren och inomhusväxter till hallarna. Åtminstone till de avdelningar där det inte fanns några stora maskiner. De anställda kunde njuta av musik fyra gånger om dagen, två gånger på morgonen och två gånger på eftermiddagen. Kvinnorna på konto-

Partolan Kenkätehdas skofabrik

"Pariserhjul", fastklämning vid limning och torkkarusellen. Foto: Pertti Palmroth

ret ansvarade för att spela skivor enligt ett schema, vanligtvis tre skivor i taget: några marscher och dansmusik. På dörren som ledde från sömnadsrummet till kontoret fanns det en humoristisk och lugnande text med orden: "Bli inte nervös, förundras bara."

Pojkarna följer i pappas fotspår

Juhani och **Pertti, Alli** och Pentti Palmroths söner, arbetade på fabriken med olika småjobb på olika avdelningar under sin gymnasietid, särskilt under somrarna. De behövde lära sig alla arbetsmoment. Deras far krävde desamma av dem som han krävde av alla andra: man fick inte vara sen. Efter gymnasiet fortsatte pojkarna sina studier utomlands. Först studerade de skoindustrin i England under tre år och avslutade sina ingenjörstudier vid en teknisk institution. Sedan tillbringade de ett år i Tyskland.

När pojkarna återvände hem 1952 började de naturligtvis arbeta på fabriken. Juhani tog sig tid att lära känna verksamheten på varje avdelning och bestämde sig sedan för att arbeta på kontoret. Pertti däremot var intresserad av design, modeller, färger och försäljning. Produkterna var främst modeshor och stövlar för kvinnor. T.ex. så designade han hösten 1952 en Miss Universee-kollektion för **Armi Kuusela**. Han reste även runt i Finland och sålde produkter, och det hölls även branschmässor på Hotell Kämp i Helsingfors. Under andra perioder hanterade han försäljning och inköp på fabriken. Pappa Palmroth var verkställande direktör fram till sin död 1968.

Det goda ryktet sprider sig och exporten blomstrar

Redan 1935 väckte Partiva Kenkätehdas skofabriks Viva-kollektion ett stort intresse under en branschmässa som organiserades i Helsingfors mässcenter där Viva-skön tilldelades en guldmedalj. Kirsti Karhumäki minns ett tillfälle när vår egen Miss Europe, **Ester Toivonen**, besökte samma mässa och beställde flera par Partola-skor. En anledning till detta kan ha varit att hon hade spelat med i samma film som fabriken resande säljare, **Toivo Palmroth**, som var syskonens kusin.

Viva-skön annonseras på sin tid i tidningarna, t.ex. enligt följande: "Varför resa långt, när du kan få tag på Viva-skor här i närheten." "Vack-

Den första utställningen på branschmässan i lyceum-hallen i Tammerfors, 1953.

Foto: Pertti Palmroth

ra, slitstarka och sköna att ha på sig, det är Viva."

Kirsti Karhumäki säger att hon var road över att hennes bror kunde övertalas att, för en summa pengar förstås, marknadsföra de röda Viva-skorna genom att ha på sig dem och gå längs gatan Hämeenkatu, från den ena änden till den andra och tillbaka igen, vilket var en populär aktivitet bland ungdomarna i Tammerfors. Hon kommer även ihåg att hon ordnade skor för modellerna, bland dem den dåvarande toppmodellen **Nora Mäkinen**, att bära på en modeshow på Hotell Tammer.

Produktionen expanderade ytterligare 1960 då Palmroths förvärvade Hämeen Kenkätehdas skofabrik i Tammerfors. Exporten utomlands började också blomstra runt samma tid. Dessutom grundades Palmroth Holland N.V. 1966, i Nederländerna.

Under 1930-talet transporterade vaktmästaren **Otto Nieminen** skolådor till stationen med häst och senare med lastbil, men på 1960-talet var det dags för släpvagnar. När dessa fordon rullade upp framför fabriken syntes nyfikna ögon kika igenom fönstren både i fabrikshallarna och på kontoret. Pirkko Mattila minns bestämt minst en gång när den Kommunala Honorärrådgivaren själv jobbade hårt i fraktrummet och att han även gick in i ett lastbilsflap för att övervaka att det var ordning och reda bland skokartongerna. Det var ju trots allt en större leverans än vanligt.

Den dagliga produktionen på 1970-talet var cirka 1 200 par, varav 60 % exporterades. Exporten gick starkt framåt. Design Palmroth-produkter hade stor framgång i många västerländska länder tack vare sin originaldesign och de arbetsmetoder företaget hade utvecklat. Palmroth-skor blev även skor till olika uniformer och de visades upp i internationella modetidningar. Partolan Kenkätehdas skofabrik har uppmärksamats för sina utmärkta exportmetoder och sin unika design. Bl.a. så tilldelade Junior Chamber International Partola ett exportpris 1966, och ett French Good Taste togs emot 1965.

Deltagande i medborgerliga uppgifter

Den verkställande direktörens intresse riktades mot industrin och då speciellt utvecklingen av skosektorn. Han deltog aktivt i sin egen sektors föreningsverksamhet och var styrelseledamot i Kenkätehtaitten Keskusliitto (skofabriekernas centralförbund) från 1944 och dess ordförande från 1963. Under 1940–1945 hade han anmärkningsvärda poster vid Försörjningsministeriet och den Militärekonomiska avdelningen vid den Finska Huvudstaben.

Simlektioner på stranden i Partola, sommaren 1939. Foto: Ritva Pere

Pentti Palmroth tyckte det var bra att ha en fördelaktig växelverkan mellan kommunen och industrin. I det avseendet var hans verksamhet exemplarisk, då han deltog i offentliga angelägenheter i Pirkkala kommun, i kyrksöcknen och i

flera föreningar under cirka 40 års tid. För sina prestationer inom kommunal samhällsverksamhet erhöll han 1951 hederstiteln Kommunal Rådgivare. Förutom att förbättra sin egen kommun låg förbättringen av hela Pirkkanmaa-området, Tammerforsregionen, honom varmt om hjärtat. Hans engagemang i dessa aktiviteter var under årtionden rätt betydande. Under sin tid följde Juhani Palmroth i sin fars fotspår även i detta avseende och höll under 1960-talet och 1970-talet förtroendeposter rörande kommunala frågor och löste ännu bredare frågor.

Den verkställande direktörens gammaldags fabriksägaranda

Pentti Palmroth brydde sig inte om sina arbetstagares fackliga aktiviteter, för han ansåg att han gjorde ett bra jobb och tog hand om sina anställdas inkomster och deras välbefinnande och även deras familjer.

Den verkställande direktören tackade arbetarna genom att ordna en årlig julfest för alla arbetare och deras familjer. Fabriksrepresentanterna presenterade en översyn av det gångna året och sen blev det mat och dryck. Arbetarna stod för underhållningen. Det var viktigt att ha lekfulla tävlingar och priset var, givetvis, ett par av fabriekens stövlar. Utöver detta arrangerade den verkställande direktören även fritidsaktiviteter. På vintern var det skidtävlingar med olika kategorier för vuxna och barn. Fabriksarbetarna deltog också i skidtävlingar mellan olika fabriker. På sommaren bestod fritidsaktiviteterna huvudsakligen av olika bollspel. De första simskolorna i Pirkkala anordnades till och med på stranden i Partola, av finska Röda Korset och på initiativ av Pentti Palmroth. Någon har skämtsamt sagt att han var kommunens första ungdomsinstruktör.

Den verkställande direktören brukade titta förbi hos sina hyresgäster i deras lägenheter för att se att allt var i sin ordning eller bara för att hälsa på och få en pratstund med sina arbetare. På sina söndagspromenader kunde han övertalas till att kasta pil med pojkarna i Pikku-Pispala.

Tider av förändring

Honorärrådgivaren Pentti Palmroth avled oväntat hösten 1968 endast 67 år gammal. Därefter tog hans söner hand om fabriekerna för ett tid men

de delade sedan upp dem så att Juhani Palmroth tog hand om Partolan Kenkätehdas skofabrik och Pertti Palmroth tog hand om Hämeen Kenkätehdas skofabrik, senare kallad Hamken AB.

Partolan Kenkätehdas skofabrik fortsatte sin verksamhet under ledning av Juhani Palmroth fram till slutet av 1978 när han plötsligt avled. Detta skapade en ny och förvirrande situation som troligtvis inte var lätt att hantera. Fabriken fortsatte sin produktion ganska väl, delvis tack vare arvingarna och delvis tack vare externt ledarskap fram till 1986 då fabriken upphörde sin produktion.

Hamken AB, tidigare Hämeen Kenkätehdas, fortsatte sin verksamhet, under Pertti Palmroths ägarskap, i Sarankulma-området i Tammerfors där fabriken byggdes ut med 500 kvadratmeter 1996. Hamken AB tillverkar 900-1 000 par skor om dagen och även cirka 25 000 väskor om året. År 1995 köpte företaget en industrifastighet i Pirkkala som sedan 1997 tillverkar sulor och även serien med vattentäta skor. Detta skapar en delvis återkomst av Palmroths skotillverkningstradition i Pirkkala kommun efter ca 10 år.

KÄLLOR:

Den här artikeln är et utdrag från en bok som heter "Pitkin poikin Pirkkalaa: Pitäjälukemisto", Raili Taberman 1997

Aamulehti, 25:e september 1968

Miettinen, Ahti: "Kuinka kenkätehdas syntyy ja kasvaa." Tammerkoski 1960.

Intervjuer med Kirsti Karhumäki, Erkki Leppänen, Siiri Lindell, Kaarlo Luoto, Pirkko Mattila, Pertti Palmroth, Seppo Palmroth, Marjatta Salomaa och Elli Toiva

*Talven
merkkejä...*

PII: HOVIKKA
Keskivartalon, kaksiosainen,
matala, kumipohjainen malli,
jolla on erittäin mukava
käyttökäyttö.

ASTER
Keskivartalon, kaksiosainen,
matala, kumipohjainen malli,
jolla on erittäin mukava
käyttökäyttö.

ELISABETH
Keskivartalon, kaksiosainen,
matala, kumipohjainen malli,
jolla on erittäin mukava
käyttökäyttö.

SEINE
Keskivartalon, kaksiosainen,
matala, kumipohjainen malli,
jolla on erittäin mukava
käyttökäyttö.

DIANA
Keskivartalon, kaksiosainen,
matala, kumipohjainen malli,
jolla on erittäin mukava
käyttökäyttö.

**Viva-
kengät**

PARTOLAN KENKÄTEHDAS OY

*Kesän
merkkejä...*

LINNEA
Väri: valkoinen
ja keltaiset.

LOOTUS
Väri: harmaa, ruskea
ja kultainen väri.

SPINEA
Väri: harmaa, ruskea
tai musta, ruskea tai
harmaa väri.

BELLIS
Pöytä- ja sisäkäyttö.

**Viva-
kenkiö**

PARTOLAN KENKÄTEHDAS OY
Tampere

NEXTGENERATIONSHOE FAMILY

Design Tero Palmroth

P.O.Box 89
33101 Tampere
Finland

Sverige

Tel: +358 44 737 4738
Fax: +358 3 225 5981

tero.palmroth@nextgenerationshoes.fi

Didrik Ottosson

+46 70 604 0302

didrik.ottosson@me.com

